

TL 1041 Kuzey-Doğu (Sibirya) Diyalekt Alanı

Öğretim Üyesi: Dr.Öğrt.Üyesi Mustafa Can Teziç.

4. Hafta.

Alfabe alanında Buryatyada 20. yüzyıl başında başlayan entellektüel tartışmalar (II).

B.B. Baradin'in batıcı modern alfabe konusunda Latin alfabesine geçiş fikrine karşı, muhafazakar akım eski Moğol alfabesini yüzyıllar içerisinde oluşmuş kültürel bütünlük sağlayan bir değer olarak algılıyor ve alfabe konusunda olası bir reformasyonun yüzyıllar içerisinde oluşan bu zengin kültürel bütünlüğün unutulmasına ve yıkımına yol açacağına inanıyorlardı.

Ts. Jamtsarano liderliğinde eski Moğol alfabesini koruma taraftarları eski Moğol alfabesinin korunması bağlamında, her ne kadar Latin alfabesine geçişe karşı çıksalarda da alfabede reformasyon çalışmaları gündemde tutulan bir konuydu. Muhafazakârlarca yürütülen reform çalışmaları eski Moğol alfabesinin orijinali bozulmadan alfabeye yeni harf ve işaretlerin entegrasyonu ile konuşma fonetiğinin kazandırılması noktasında yoğunlaşıyordu. Bu çalışmaların ilk örneği Agvan Dorjiev alfabesi diye bilinen alfabe çalışmasıdır. Bu çalışma gelişen dünyanın gerekleri göz önünde bulundurularak ama aynı zamanda eski Moğol alfabesininin orjiinali de korunarak, alfabeye konuşma fonetiğinin kazandırıldığı bir modernizasyon çalışmasıdır.

20. yüzyılın ilk başında dinî bir lider (*hambolamo*) olan Agvan Dorjiev modern talepleri karşılayabilecek bir alfabe çalışmasına başladı. Kendi adı ile anılan bu alfabe "Agvan alfavit"i Moğol dilinin bir diyalekti olan *Hori* diyalektinin yazılı

alanda eski Moğol alfabesine uyarlanması çalışmasıdır. *Agvan* alfabesi temel olarak kendine Uygur-Moğol alfabesini almıştır ve bu temel üzerine bir takım Oyrat ve Mançur alfabesinden alınmış işaretlerin geliştirilmesi ile meydana getirilmiştir.

Agvan Dorjiev, geliştirdiği bu alfabe ile 20. yüzyılın başlarında St. Petersburg'da Naran isimli bir yayınevi açar ve kendi geliştirmiş olduğu *Agvan Dorjiev* alfabesini kullanarak pek çok eser yayınlar.

1910 yılına gelindiğinde, alfabenin Latin alfabesi ile değiştirilmesi planları ve bu projeye olan muhalefet artık milli aidiyet ve beraberinde kimlik sorununun da içeriğine yönelik siyasal bir renk kazanmıştı. Latin alfabesine geçiş fikri *Agvan* grubunca şiddetle muhalefet gördü. *Agvan* grubu üyeleri Moğol dünyası ile ilişkilerin geliştirilmesinden yanaydılar ve onlar için Latin alfabesinin kabul edilmesi demek Buryat-Mongolların Moğolistan ve tüm Moğol dünyası ile olan ilişkilerinin zayıflaması anlamına gelecektir.

Agvan Dorjiev taraftarları Latin alfabesine geçişin Moğol dünyası ile Buryatları bir kokuşa götüreceğine ve ayrı bir Buryat dili üzerinden tek bir Buryatya'nın hayata geçirilmesinin ileride oluşturacağı olumsuzlukların altını çizmişlerdir. Bu politikaların sonucunda Moğolistan ile Buryatya arasındaki kültürel bağlar zayıflayacak ve sürecin sonunda da Buryatya'nın Moğol dünyası ile kültürel bağları sonunda tamamen kesilecektir. Tüm bu süreç sonunda ise Buryatların Ruslaştırma politikalarına karşı kendini koruması güçleşecekti.

E. Rinçino ve N. Amagayev kimlik politikalarını da göz önünde bulundurarak modernizasyon ve dünyaya entegrasyon sürecinin Moğol dünyasının bir parçası olarak daha sağlıklı yapılabileceğini savunuyorlardı. Bu dönüşümün önemli etaplarından biri ise dil ve dilin fonksiyonel olarak modern dünyaya entegrasyonu idi.

E. Rinçino ve N. Amagayev eski Moğol alfabesinin yeniden gözden geçirilmesinin *Agvan* alfabesi düşüncesinin temelinde yapılmasının gerekliliğini savunuyorlardı. Yani eski Moğol alfabesinin yapısı bozulmadan gerekli çalışmalar yapılarak alfabenin modern zamanın taleplerine uygun bir hale getirme fikrini takip edeceklerdi. Oluşturulacak olan yeni alfabeye özel işaret ve harfler kazandırarak yeni alfabeyi-geleneksel karakterinden koparmadan, ona gerekli yenilikleri kazandırma amacıyla idiler.

Rinçino'nun eski Moğol alfabesini reforme etme ve yeni modern bir Buryat-Moğol alfabesi oluşturma çabaları gerek Buryatlar gerekse tüm Moğol dünyası için önemli bir kazanı olacaktı.

Rinçino, *Agvan* Dorjiev'in geliştirdiği alfabeye daha da yetkinlik kazandırmak istiyordu.

Agvan Dorjiev alfabesini temel alarak Rinçino Buryat dilinin Moğol dili ile bağlı olduğunu ve bu yüzden alfabe konusunda eski Moğol alfabesinin temel alınması gerektiğini söylüyordu. Rinçino'ya göre yapılması gereken eski Moğol alfabesinin formu korunarak, alfabede yapılacak bir takım değişiklikler ile eski Moğol alfabesine güncel Buryat-Moğol dilinin fonetik yapısına uyum sağlamasının sağlanması idi. E. Rinçino ve N. Amagayev ile birlikte çeşitli harflerin sadeleştirilmesi gramatik formların ve imla kurallarının daha kesin olarak belirtilmesi üzerinde çalıştılar. Bu kapsamda alfabeye çeşitli işaretler eklenerek alfabe konuşma diline uyarlandı. Bunların dışında yine konuşma diline uyarlama amaçlı yeni imla kuralları geliştirilmiştir. Bu çalışma sonucunda alfabenin vertikal şekli korunmak koşulu ile pek çok işaret alfabeye kazandırıldı. Sonuç olarak daha sadeleşmiş bir *Agvan* alfabesi ortaya çıkardılar ve 1910 yılında bu çalışmayı *Yeni Moğol-Buryat Alfabesi* isimli bir kitapta yayınladılar. Rinçino Buryat ve Moğolların varlıklarının korunmasının yegane şartının milli okullar ve Budizm çerçevesinde oluşturulacak yüksek kültür çerçevesinde olabileceğini savunuyordu ve bu kurumlarda dil sorununa işaret ederek ortak bir

yazı dilinin dağınık haldeki Moğol dünyasını ortak bir kültür etrafında birleştirmenin yegane aracı olarak görüyordu. Birleştirici yüksek kültürün

Kaynak:

Teziç M.C. Buryatya Örneğinde Primordial Bir Olgu Olarak Dil ve Moğol Dil Sahası //
Modern Türklük Araştırmaları Dergisi. 2013 Cilt 10, Sayı 3.S 60-77.